

Båttrafiken Sundom-Vasa förr och nu.



Typiskt bild från Sundom fjärden för ca 55 år sedan.

Båden motorbåt på stöten allmät kommit till användning och större skidana byggs speciellt för passagerar- och varutrafiken mellan staden samt skärgårds- och kustbyarna, ha stadfärderna sjöledes blivit både bekvämare och mindre tidsödande. Detta gäller även beträffande Sundom och Munsmo, om också sjöleden från dessa byar till staden inte är längre än resp. 5 och 6 km. Följande uppgifter angående båttrafiken å nämnda linjer hänföra sig till den tid, då förutom segel endast »brötmotorer» användes som drivkraft i farkosterna.

Varuhillsörseln från landsbygden till staden var i äldre tider jämförelsevis obetydlig, särskilt vad beträffar Hvalmedlen, Jordbruket och kockapskötsel, bedrevs ej med sådan framgång, att de lämnade mycket utöver vad som förbrukades i hemmen. Mjölkorgarna och -lådorna ha redan en lång tid utgjort största delen av den dagliga lasten i Sundom- och Munsmo-båtarna, då de anlända till staden. Men i äldre tider, medan gamlafan utgjorde trafikcentrum, fördes endast obetydliga mängder mjölk — därvä även surmjölk i träflaskor — till staden från Solv- och Sundom-stidan. Stadsborna fingo sitt mjölkbehov dels från egna lagskårdar och dels från de närmast belägna byarna. I såväl tillverkning som såldt smör. Förlingarna på morgnarna utgjordes förutom av några emörbyttor huvudsakligt av potatis och fisk, någon havre- eller skrättmjölsäck samt diverse andra saker. Föreljningen av skogsprodukter i staden, främst ved, timmer samt sågat byggnadsmaterial, varigenom båtarna den- na tid fingo sina största inkomster, skedde nästan enbart vintertid.

Då de personer, som idkade fiske, större delen av sommaren lågo med sina båtar i skärgården eller yttre havsbandet, var det endast ett fåtal personer, som höll sig med s. k. stadsbåtar, och dessa kommo därför att vara så mycket frägnare i farten. Och många stadsfarare oförordlighet och värde- löshet gjorde även till, att båtarna rätt snart sletos ut. Det var icke mer än rätt och billigt, att båtlägen uppbar en mindre avgift för färden. Då denna avgift ursprungligen tur och retur från Sundom och Munsmo var 5 penni, skulle man tycka, att all konkurrens varit utesluten. Men en och annan förare lät närmare bekanta och skådana, som med större alfvär nyttjade åorna, fara gratis, och följden var, att deras båtar ofta ville bli för mycket lastade. På lördagsmorgnarna voro farkosterna vanligen djupt nedlastade, då de stävade mot gamla hamnen. Sundomborna togo ofta vägen innanför Svarns för att vara bättre skyddade för storm. Vid »dömsamtiderna», där det var halvrigs, skedde ombyte av roddare. Man fortsatte norrut genom hamnen längs kanelen, under bron på strandvägen och ända fram till Sund- bron invid staden, där man tog i land.

Israel Svarav (farfar till Johan Erik Mitta), som var gammal fiskekappare — han dog år 1848 på Siktittans fiskläge.



Johanna Berg (Mattas Johanna)



Brita Rask (Raskas Brit)



Anna Ulla Huggar (Ann-Ull)

då han var på väg till filan — hade även en staddad vid Näset. Han be- stämde sig morgon morgon stadsfararnas om- dömsstränga, beträffande lastningen av båten. Alla som ville, gav han lov att följa med, höll båten flott och lät dem stiga i, låta båten blev överlastad och tog in vatten. Då skryddade sig alla upp på stranden tillbaka och de fiesta sökte sig sedan i andra båtar. Endast ett fåtal följde med i Svarns båt, då man efter att ha öst vatten ur den lade ut. Då S efter återkomsten från staden tillspodden, om han haft många per- soner i båten den dagen, svarade han: »Fäst gangen va de no' mytjl, men chur gangen va de lite». Men chur båtarna ofta lastades hårt, hände yck- terstillan någon större olycka, tack vare föranas-svrymmens påpasslig- het och skicklighet. Stor oro och för- argelse kunde vissa manliga passagera- re, som tagit sig till mycket till bästa i staden, någon gång åstadkomma på hemfärden, då de ej höllos stilla, utan stego upp och genom obalanserade ro- dder försatte båten i gungning, så att den kunde taga in vatten. På detta sätt uppdes den olycka till en del ha förvarakats, som inträffade ett stycke utanför Kanalmyrningen vid gamla hamnen den 8 november 1850, då ett båtlag om 6 sundomborne hamnade i vattnet och drunknade så när som på en, vilken lyckades få tag i en påle och för- mådde hålla sig flytande, tills hjälp an- lände från hamnen. De omkomna voro bonden Johan Erik Nedergård, 27 år (farfar till den nulevande Joh. Erik Ne- dergård), bonden Johan Jakobson Euholm, 23 år och hans hustru Anna Lovisa, 31 år (förfäder till Mitta Jans- ne), torparen Fredrik Sundblom, 29 år, och fiskarhustrun Fredrika Euholm, 43 år (Kannar-Inakns mor).

Efter stadens flyttning till Klemets- skatan, blev sjövägen ett par km kortare för sundomborna. Båtavgiften steg emellertid snart till 10 penni per per- son. Därjämte uppbars litet för förtjän- gen. På Munsmo-linjen, där trafiken var en mindre, steg personavgiften till 20 penni och per 100 kgs mjölsäck er- lades 10 penni. Avgiften erlades, sedan alla efter återkomsten till staden dra- gitt upp båten. En och annan gav sig dock ej tid att deltaga i båtuppryggn- gen, utan försvann, så snart han kom- mit i land. Likaså kunde man lägga märke till att vissa personer nästan aldrig blevo i tur att fatta i åorna. Det var intressantare att sitta tätt ihop och berättla nyheter för varandra. Då det blåste mena och båten var djupt ned- lastad, satte sig kvinnorna, som all-

tid utgjorde flertalet — männen gävo sig lite tid att fara så ofta till staden — långa båtar, sådana på båtsoden för att fungera som levande skivtåbord. En eller annan väg upp efter ryggen be- lägrade man sig ej alls över och det be- tydte inte heller så mycket för den ti- dens kvinnor, som hade ferdubbel klä- der av hemvävt ylle eller halvylla på sig. Det bjöts till sakerna för för- säljningen på torget några hundret uppe, även om kläderna kändes väta kring rygglutet.

Ungefär mitten mellan fjärdestenen och Metgrund eller närmare bestämt på det ställe där en öppning synes västerom Borgaren genom Gerby skärgård ut till havs, där det är precis halva vägen mel- lan näsbyrigan och fiskbyrigan bytte man om roddare.

Det var liv och rörelse vid båtarna ut- med den låga och smala sundombryg- gan på morgnarna, särskilt i lördagar, då man kl. 6-7-tiden släpade fram stua säcker, krukor och lädor och placerade dem i båtar. Särskilt under den tid, då nypotatis begynte torrföras, var man — liksom även nu — mån om komma i god tid till torget. Den som kunde åstadkomma nypotatis tidigt, och lyckades få sälja på apotekare Her- man Lindbeck till dennes nannadag den 12 juli, fick alltid extra betalning. Då man blivit färdig och just skulle lägga ut, kunde någon i sällskapet i an- språk om än vanligt säga ungefär så: »Nå tan håll NO komber Erkas An-Kajs sylvand mitt för farmoras nå komkonkord i handen. Känd på en de' hon val no alder färdi ti la' se' av naon gaang. I stua lördas klåam om Å, ti vi va utanför bryggåndan. Hej, flück! Dö mått rör pjezona mytjl tåtan, om du ska vill föle må!»

Någon bestämd tid hade man inte, då man skulle bege sig av från staden, utan frögan om utrymmet. Någon gubbe kunde då, om han var lagom bekänkt, fungera som högljalar och dra histo- rier i mängd. En annan tyckte om, i dyktigt stämning, att komma med tok- rolliga infall i samtalet. Om en gubbe berättas det, att han, då han var lite »i smakon», under färden över stads- fjärden kunde svara med elat eller ordvis, var i gång han tilltalades, t. ex. »He' kalllar Å sara, sa' rompligen». »Fäst mitt i nattens», sa' Björns Markus. »Tö va' en Åv tejde' båter lybeckans». »Låt marullan gå», o. s. v. i öändlighet.

Stor förskräkelse blev det en gång i en båt, då Iselin Inurbyn kastade Hinders- Mossin till sjöds. Då kvinnorna börja- de beskriva sig och söka få tag i båt- fästet för att kasta åt honom, sade Iselin lugnt: »Hör, här han va i bå- ten. Han har tid ti såmna hake!». Mossin stummade också till hamnen vid sjö- bodarna, också en halv km, fullkladd. Bonden Jonas Kars i Övre Sundom, som av alla i byn kallades Mossin (dog år 1826) var en ovanligt skicklig simmare. Det var en smal sak för honom att simma över Vättersfjärden. En gång hände det en gång, då han stod på kan- ten av ett isestycke och höll i kättingen till fåhullen, att isestycket brast under honom. Han bet då i båtättingen och simmade ett gott stycke mellan isbåtar, dragande båten efter sig, och räddade sig på stadigare is. Detta allt hade Iselin reda på, och hela äventyret till- ställdes av honom på skämt.

Vid munsmobodarna, där det är lång- run, var det ingen brygga på linjen, varför det var svårt att komma från och till stranden med en nedlastad båt. Handelsmännen brukade ibland köra med häst och kärra ut i vattnet till si- dan av båten och lägga varorna direkt på källran från båten. Man försökte en kortare tid i trafiken med ångten Svulka till Munsmo och byggde för det- ta ändamål en brygga på pilår vid Guran, men det bar sig inte, då trafiken var så obetydlig. Den första bryg- gan, som sedan byggdes på 1890-talet var liksom bryggan vid Näset i Sundom liden och obetydlig. Den ombyggdes och försörjades år 1907.

Stor motvilja hade man denna tid mot att fara längdvägen via Toby (opp- kring) till staden. På hösten, då sen- lade sig över fjärden, lämnades alltid någon båt i beredskap vid Pissmyr- grund för att man med denna skulle kunna fa- ra över Fjärdestenen, tills isen börja- de bära. Då ut gällde det att båra mjölk- och fiskkorgar samt andra fört- lningar längs den 4 km långa, smala och

ojämna skogstigen. De för axeln för- made »botttråden», som nu läggs och används till skåp, som alltid till- gäst blir öppet.

Att de personer, som ombesörjde trafiken till staden med skötbåtar mer än väl fingo göra rätt för den lilla ersät- ning de uppburo och mången gång krän- dede det rätt ansvarsfullt, säras sig själv. Namnen på några av dem, bör därför för- bäddas från glömska. På senare delen av 1800-talet hade backstugumannen Isak Jerntström från Oster-Solv en lång- re tid båtar vid Munsmo för stadsfar- res räkning. Han byggde själv båtar. Dog år 1838. Samtidigt med denne ha- lade även sjömannen Erik Andersson Lindberg och backstugumannen Johan Backholm från Munsmo stadsbåtar vid Guran och foro två gånger i veckan, onsdagar och lördagar, till staden. Den senare bodde på Guran nära hamnen. Vardera dog år 1898. Därefter uppe- hölls trafiken av Isak Ekha, som också var bosatt på Guran, samt efter dennes död av hans hustru Gustava och deras söner.

På Sundom-linjen till nyssan har det varit enbart kvinnliga »skappare». Ul- rika Sundblom (Skata-Ullon) för regel- bundet till staden cirka 15 år. Hon var född 1817 och dog 1855. Brita Rask (Raskas Brit) och Maria Petander (Ot- tos Maj) höllo sig även med båtar vid Näset och deltog i trafiken närmare 20 år. Vardera ha dött under detta år vid hög ålder. Johanna Berg (Mattas Johanna) slet även ut flera båtar på stadsfjärden under sina dagliga stads- färder — hon foro även på söndagarna — under ett 20-tal år. Hon förde även mjölk, bl. a. åt pastor Elving, som höll sig med kor på kapellänggården i Sun- dom. Hon inlämnade och uttog i staden kapellansens post och började se- ta bryn utan att åtnjuta någon ersättning därför. Då posthållpunkt sedan inrät- tades i Sundom år 1833, blev Mattas Johanna första brygbäran på linjen. Med hennes båt följde prästens och dera- främmande. Hon var en stillsam, hög- och föresynt kvinna och åtnjöt stort fört- roende som »styvmam». Anna Ulla Huggar, som ännu lever i sin lilla stuga nära Sundom bryggan, »seglade» den längsta tiden av alla på Sundom-linjen och slet ut 4 båtar. En av dessa år uppstälpte vid gaveln av hennes stuga och tjänstgör fortfarande som vedlärer. Hon berättade nyligen för nedskrivaren av förestående uppgifter, att hon var

ganska midsöjd, då i ekonomiskt av- seende oberoende personer lade sig till med motorbåtar och drogo till sig trafiken, så att hon miste sin lilla inkomst. Hennes barn i Amerika ha dock sört; för att hon haft sitt uppehälle.

Ytterligare kunna nämnas som båt- skappare under längre eller kortare tid Ulrika Backholm (Ann-Greeta Svanström), Maria Ny (Jones Maj) och Ulla- Lisa Nyhage (Snickars Ull-Lis). Sär- skilt på lördagarna var antalet »stads- båtar» under den livligaste trafikskö- ningen mycket stort, stundom upp till ett 20-tal, och den livfulla bild stadsfjä- den och stranden vid Näs-bodarna då erhöjdo fortlevor ännu i minnesgod hägkomst hos den generation som alla- redan överkräddt livets middagsgödd.

Det bör kanske tilläggas, att fiskarna i vanliga fall foro med egna båtar till staden och att en och annan av bönder- na även hade egen båt, som kom till användning mindre regelbundet vid stadsfärdena.

Det är nästan för bekvämt för han- delsmännen här utförtiden, ytttrade i. d. handlanden Isak Pärus härom sist- tens. »De få stå hemma på gården och taga emot varorna, då de lastas av bilen. For gällde det att vara med själv och so hem varorna och man tok i bått- väder lov att med kraft nyttja åorna, då det visa gånger kunde ricka en hel timme att ro från fiskbryggan till Metgrund.» — Avlidne handl. Uva Vet- tregren i Sundom (dog 1811) fick nog också pröva vedermödrorna med varu- transporter över sjön. Men då var han också en som klarade sig i nastan vilka situationer som helst. Som exempel må endast nämnas, att han en gång på hösten över svag is förde hem litet va- ror med sparkstötting och hamnade med förlingarna och allt i lilla utanför Svarns. Han kom snart med egen krafter upp på isen. Men de nödvän- diga varorna ansåg han sig kunna lämna på sjöbotnen utan dok ned i vattnet flere gånger och förde upp på isen både varor och spark och försä- dade allt med sig hem.

De som sitta på »Jernbolljans» be- kväma bänkar och »krossa» stadsfär- den på 20 minuter, måste således med- dela, att trafikmediet till staden på en mansidder ofantligt förbättrats. »Jern- bolljans» forcerar ju även tunnare is. Och dessutom kan man från autobus på sundom komma med autobus på lika kort tid till torget i Vasa via Toby som om man far till Näset och med båt över fjärden. Från Solv-byarna för- medlas stadstrafiken numera huvud- sakligt av bussar och lastbilar.